

כיבוש שטח במלחמה והחזקתו – הישג מדיני-אסטרטגי וא-סימטריה צבאית לטובת ישראל

תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל

מבט מבס"א, מס' 2,263, 14 בפברואר 2024

תקציר: כיבוש שטח והחזקתו שהיו בעבר מרכיב מרכזי בתפיסה של צה"ל בכל רמות המלחמה, הפכו במהלך שנות הלחימה בטרור ובגרילה בעזה ובלבנון, ולאחר מכן בעימותים מבוססי האש מנגד, לעניין שנתפס כמעט בלתי רלוונטי. הטענה היא כי התעלמות משטח שנכבש כהישג בפני עצמו, היא שגיאה גדולה, משלוש סיבות: הראשונה: איבוד שטח הוא אובדן כואב לאויבנו, ולכן כיבוש שטח אויב והחזקתו (תוך פינוי אוכלוסייה לצרכי הגנתה), יחשבו מבחינתו להפסד; ברמה המדינית, החזקת שטח היא קלף מיקוח במשא ומתן מדיני; השנייה: מדובר ביתרון א-סימטרי מובהק לטובת צה"ל - רק הוא יכול לכבוש שטח, לטהרו מאויב ולהגן עליו נגד התקפות נגד; השלישית: לאחר תקופה ארוכה של 'מלחמות ברירה' בהן היינו הצד החזק, יש להכיר כי חזרנו לעידן של 'מלחמות אין ברירה', בהן כיבוש שטח והחזקתו הוא מרכיב שיש לו לגיטימציה פנימית וחיצונית. מוצע להחיל תובנה זו על מלחמה עתידית בלבנון.

ירידת מקום כיבוש השטח כמרכיב בפעולת צה"ל במלחמה בעשורים האחרונים

כיבוש שטח והעברת המלחמה לשטח האויב לצורך הסרת איום פלישה מהגבולות היו יסוד מרכזי בתפיסת הלחימה של צה"ל עד שנות השמונים. הלחימה נגד גרילה ברצועת הביטחון בלבנון ונגד טרור וגרילה באיו"ש ובחבל עזה, הביאו לתובנה כי החזקת שטח שנכבש, כאשר אוכלוסיית האויב נמצאת בו ומאפשרת לאויב לחימת גרילה, היא חסרון ולא יתרון. מעבר האויב לדפוס של ירי מנגד, ופיתוח מענה ישראלי של אש מנגד והגנה אקטיבית והפעלתם ב"סבבים" מוגבלים בעזה, "הוציאו" את כיבוש השטח כמעט לחלוטין מהשיח הצבאי והציבורי ויחד אתו צמצמו את העיסוק ביכולת הצבאית שנועדה ליישמו – התמרון היבשתי. דוגמאות לכך ניתן לראות במסמכי אסטרטגיית צה"ל לאורך השנים. במסמך תפיסת ההפעלה של צה"ל של הרמטכ"לים יעלון-חלוץ (2006) היכולת המתפתחת של אש מערכתית נגד רק"ם הודגשה להכרעת עימות עם מדינות, כתחליף לתמרון לכיבוש שטח אשר נתפס כנטל, עקב לוחמת הגרילה נגד כוחות צה"ל שיימצאו בו. ניכרה כאן השפעת השהיה הארוכה בלבנון. במסמך אסטרטגיית צה"ל של 2015, כמעט עשור לאחר מלחמת לבנון השנייה, הודגשה חזרה יכולת התמרון היבשתי, עם שני מרכיבים: 'תמרון ממוקד' למרכזי כובד מדיניים/שלטוניים ותמרון מבוזר' נגד תמ"ס

ותשתיות אויב מבזרות. כיבוש שטח כקלף מיקוח מדיני לא הוגדר כאחד ממטרות התמרון. בתפיסת הניצחון של הרמטכ"ל כוכבי, הוצבו שלושה עמודי תווך: מהלומות באש, תמרון יבשתי והגנה, כאשר הדגש בתמרון היה על 'שלילת יכולות' – תמרון לצורך פגיעה ביכולת ירי תמ"ס, בפעילי האויב ובתשתיות לחימה. המבצעים בעזה המחישו יותר מכל את ההעדפה להפעלת אש והגנה. התמרון הופעל במבצע "צוק איתן" כדי לנטרל פירי מנהרות התקפיות. מאז מלחמת לבנון השנייה, מכל שטח שצה"ל כבש, הוא יצא מיידית, כך שההישג בכיבוש שטח, אם יכול היה להיות כזה (הוא לא נתפס כהישג) "התאפס" מייד. מאז מלחמת לבנון השנייה, בכל המסמכים והמבצעים, הדגש בפועל בכיבוש שטח (גם אם לעיתים נכתב יותר מכך) היה כאמצעי לנטרול תמ"ס או מנהרות, אבל לא כמטרה בפני עצמו.

יש לציין כי לכיבוש שטח ישנן מטרות בכל רמות המלחמה, לדוגמה: ברמה הטקטית – לתפיסת עמדות בעלות יתרון על האויב; ברמה האופרטיבית – לכיתור מערכי אויב; ברמה האסטרטגית – לאיום על/כיבוש בירת אויב לשם מיטוט משטרו; וברמה המדינית – כקלף מיקוח להסדרה. אתמקד ברמה האחרונה, תוך התייחסות ליתרון שיש לישראל במימוש הישג כזה ברמה האופרטיבית-מערכתית.

התעלמות משטח שנכבש כהישג בפני עצמו, היא שגיאה גדולה, משלוש סיבות:

הראשונה, ברמה המדינית והאסטרטגית: *It's the Land, Stupid* - **איבוד שטח הוא אובדן כואב לאויבנו**. החמאס בעזה רוצה לחזור ליפו, אשדוד ואשקלון (מג'דל), בצורה של כיבוש ישיר, התשתת ישראל עד שתתמוטט, או בלחץ מדיני שיאפשר את זכות השיבה. חזבאללה נאבק על חוות שבעא וכוח רצואן תוכנן להיות כובש הגליל. כל אלה מעידים כי השטח חשוב לאויבינו כבעבר, ולכן כיבוש של שטח אויב והחזקתו, יחשבו מבחינתו להפסד; ברמה המדינית, **החזקת שטח היא קלף מיקוח במשא ומתן מדיני**. כך היה מול מצרים וסוריה בהסכמי הפרדת הכוחות בסיום מלחמת יום הכיפורים, בהמשך במסגרת הסכם השלום עם מצרים, שהתקשה על החזרת סיני עד הסנטימטר האחרון, וכך אמור היה להיות בהסכם שלום עם סוריה. כך יהיה בעתיד אם ישראל תכבוש שטח ותחזיק בו לצרכים אלו. בפועל, תביעתו של חמאס כי בתמורה להשבת חטופים צה"ל יצא מריכוזי האוכלוסייה, היא עדות לכך שהשטח הכבוש הפך לקלף מיקוח מדיני.

השנייה היא ברמה האופרטיבית: **מדובר ביתרון א-סימטרי מובהק לטובת צה"ל**. חשיבה צבאית מכוונת לניצול תורפות האויב ומיצוי חוזקות צה"ל. רק צה"ל יכול לכבוש שטח, לטהרו מאויב ולהגן עליו נגד התקפות נגד, לצרכי הרחקת איום פשיטה כפרימטר או רצועת ביטחון, ולהחזיקו כקלף מיקוח לצורכי הסדרה מדינית. אף אחד מאויבינו לא מסוגל לכבוש שטח ולהחזיקו יותר ממספר שעות. הא-סימטריה הזו חשובה במיוחד כאשר בתחום האש, הגם שצה"ל מתקשה להודות בכך, נוצרה בינו לבין חזבאללה סוג של סימטריה. חזבאללה בנה שילוב של היקף גדול של רקטות סטטיסטיות, רקטות עתירות משקל לטווחים קצרים, טילים מדויקים, כטמ"מי נפץ ורחפני נפץ. אל מול יכולת אש זו, מציב צה"ל חיל אוויר משוכלל ביותר, עם יכולת ספיקת מטרות מכוונת מודיעין מדויק, מרשימים בקנה מידה עולמי. הבעיה – נוצרה כאן סימטריה ניכרת. שני הצדדים יכולים להרוס האחד את השני באופן משמעותי, והניצחון במרחב פעולה זה, יהיה בנקודות.

לאורך שנים נטען כי הבעיות עם מיצוי תורפת האויב ביכולת הגנה על שטח באמצעות תמרון לכיבוש שטח, הן מחיר כבד בנפגעים, והסתכנות בלוחמת גרילה מתמשכת נגד הכוחות שישוהו בשטח. מלחמת "חרבות ברזל" מראה ששני סיכונים אלה מוגבלים בהיקפם, ונראה כי עם התאמות, ניתן לשחזרם במלחמה עתידית בלבנון – כיבוש שטח תוך יחסי שחיקה נמוכים יחסית (קשה יותר להשגה בלבנון מאשר בעזה), ופינוי אוכלוסייה ממרחב הלחימה היבשתית (קל יותר בלבנון מאשר בעזה הצפופה). השטח

שייכבש במלחמה עתידית צריך להיות מטוהר מתשתיות לחימה ותושבים לא יורשו לחזור אליו, והוא יישאר שטח לחימה, עד להסדרה המדינית הרצויה לישראל, גם אם זה"ל ישה חודשים ארוכים או שנים ברצועת אבטחה בשטח האויב. אדגיש כי מניעת חזרת אוכלוסייה, אינה לשם ענישתה, אלא כמו ההרחקה לפני הלחימה, לשם מזעור הפגיעה בה, מניעת חזרתה תהיה מסיבות דומות – שטח שייכבש בלחימה קרקעית יישאר בחלקים גדולים ממנו הרוס, ללא תשתיות בסיסיות של חשמל, מים ועוד, רווי הריסות ונפלי תחמושת, שלא לדבר על כך שתתרחש בו לחימה, גם אם מנגד.

השלישית: **תופעת המלחמה משנה את פניה** כל העת, עולמית וגם בהקשר האזורי. בשונה ממדע המתקדם קדימה, יש בתופעת המלחמה גם חזרה אל מוטיבים ותיקים. כאשר ישראל נתפסה כצד החזק מול חמאס, המגבלות עליה היו חמורות ובעולם המערבי היה מצופה ממנה להגן על אזרחיה באמצעות מערכות הגנה אקטיבית ואש מנגד, ללא פעולה קרקעית. גם בהיבטי לגיטימציה פנימית, מחיר כיבוש שטח נתפס גדול ביחס לתועלתו, כאשר ה"סבב" הסתיים עם נזק מועט לעורף. בשבעה באוקטובר 2023 השתנתה הבנתנו והבנת העולם ביחס לעימות בין ישראל לאויביה – חמאס, חזבאללה ואיראן. אל מול הפעולה של חמאס, מדינת ישראל הכריזה מלחמה כוללת. לאחר תקופה ארוכה של 'מלחמות ברירה' בהן היינו הצד החזק, יש להכיר כי חזרנו לעידן של 'מלחמות אין ברירה'. במלחמה כוללת רב-זירתית, שתכלול לחימה מול חזבאללה ואיראן, ואולי גורמים נוספים, ישראל תידרש להפעיל את כל האמצעים שבידה כדי להגן על עצמה, ובכלל זה כיבוש שטח והחזקתו.

כיבוש שטח במלחמה עתידית בלבנון – בפעם החמישית

בלי לנסות לשער כיצד תראה המלחמה הבאה בלבנון בראיה רחבה, נתאר רק מצב בו הוחלט על כניסה קרקעית ללבנון. אציע כי במצב כזה, יוחלט על שטח, אותו תכבוש ישראל ותחזיק כמרחב אבטחה על יישובי גבול הצפון, לכל הפחות מפני ירי שטוח מסלול ומפני התקפה קרקעית, וכקלף מיקוח עד להסדרה מדינית. השטח שייכבש, יישאר "סטריילי" מאויב ומאוכלוסייה, כדי להגן עליה מפני המשך הלחימה שתתרחש במרחב, כאשר האויב ינסה לכבוש את השטח מחדש, או יפעיל אש מגוונת על כוחותינו. הניסיון שלנו בלבנון ארוך. במבצע חירם באוקטובר 1948 כבש זה"ל 14 כפרים בגזרה המזרחית – אותם אלה מהם נורית כעת אש על מטולה, כפר יובל, מנרה, יראון, ברעם ועוד. זה"ל יצא משם חצי שנה אחר כך תוך הסדרה עם ממשלת לבנון; במבצע ליטאני ב-1978, נכבשו כפרים אלו שנית; במלחמת שלום הגליל ב-1982 נכבשו כפרים אלו שלישית; במלחמת לבנון ב-2006 הם נכבשו רביעית. אם נכבוש אותם פעם חמישית, ואזורים אחרים בלבנון פעם רביעית, נדרש יהיה לוודא, ככל שניתן, שזו תהיה הפעם האחרונה בה נורתה אש מהם ליישובי הגבול. הדרך לעשות זאת, ולהבנתי, לאור ההיסטוריה שתיארתי היא תזכה ללגיטימציה פנימית ובין לאומית, תהיה להפוך מרחב, בהיקף שימצא מספיק לצרכי הגנה על גבול הצפון ולצרכי מיקוח מדיני, לאזור בשליטה ביטחונית ישראלית, עד להסכם שיבטיח כי אם ישראל תיסוג ממנו, לא יהיו ממנו בעתיד איומים על שטחה.

תא"ל (מיל") ד"ר מאיר פינקל, ראש תחום מחקר במרכז דדו ולשעבר מפקד המרכז.